

Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam

Caner Taslaman, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013, 344 Sayfa.

Yıldız Teknik Üniversitesi, Felsefe bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Caner Taslaman, İstanbul Yayınevi’nden çıkan ve aynı zamanda yazarın ikinci doktorası olma özelliğini taşıyan “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam isimli” çalışmasında, küreselleşme sürecinde Türkiye’deki dini dönüşümü önemli ve farklı alanlardan inceliyor, çeşitli örnek ve tespitlerini bizlerle paylaşıyor.

Taslaman, üç bölümden oluşan kitabın önsözünde çalışmanın konusunu, “Küreselleşme sürecinde Türkiye’deki İslam’ın sosyoloji ve siyasal bilimler alanlarıyla ilgili olguları” olarak belirtmektedir. Kitabın yazılış amacını da önsözden alıntılacak olursak: “Bu kitap, bu konuyla ilgili olguların ‘iyi’ veya ‘kötü’ olduğuna dair bir tavır belirlenmeden, mevcut kamplaşmalarda bir kamplaşmanın tarafı olmadan; İslami kesimle ilgili olguların nasıl açığa çıktığı, değişimlere ve mevcut yapıya sebep olan dinamiklerin neler olduğu, bunları çözümlmek için nerelere bakmamız gerektiği şeklindeki soruların cevabını açığa çıkarmak amacıyla yazıldı.”(s.13). Ayrıca çalışmanın bütün bölümlerinde incelemenin ana hatlarını oluşturan ve yazarın bu konulara odaklanmanın verimli olacağını düşündüğü dört konu olarak şunlar sıralanmaktadır:

- a. Siyaset ile toplum arasındaki ilişkilerdeki yapıya ve bu yapıdaki değişikliklere;
- b. Devletin ideolojik aygıtlarıyla ideolojisini yaymadaki ve karşıt ideolojilerin bu aygıtlarda ‘mevzi kazanma’ daki başarısına
- c. Devleti yöneten zihniyet yapısına ve bundaki değişikliklere;
- d. İslami kesimin içinden olanların yaptıkları dinle ilgili yorumların ve geliştirdikleri taktiklerin değişimdeki yerlerine.’(s.25)

Yazar, Türkiye'deki dini dönüşüm sürecinin daha net anlaşılabilmesi için konuyu Osmanlı döneminden incelemeye başlıyor. 'Osmanlı'da Modernleşme ve İslam' adlı ilk bölümde, Osmanlı'da, (yukarıdan-aşağı değişim) güçlü otorite olan, yönetimi kapsayan birinci sınıf ve dağınık, zayıf olan raeya (çevre) arasındaki etkileşim tartışılmış, dönemin sosyal ve siyasi yapısının anlaşılması için bazı örnekler verilmiştir. 'Kadın konusu', modernleşme ve küreselleşme sürecinde islami kesimi anlamak için mütâlaa edilen diğer mühim bir meseledir. Akabinde 'ideoloji' kavramı ve 'devletin ideolojik aygıtları' terimi üzerinde durulmuş, Osmanlı'da merkezin en önemli ideolojik aygıtları olan dinsel ve eğitimsel kurumların diğer milletler ve halk üzerindeki nüfuzu hakkında bilgi verilmiştir. Dönemin yönetici zihniyetine 'din-ü devlet' ideolojisinin hakim olduğu belirtilmiş, 'din' ve 'devlet'in birbirlerine göre konumları tespit edilmiştir. Bununla beraber, Osmanlı'nın son döneminde yönetici zihniyette önemli bir etkiye sahip olan yeni aydınların rollerine ve konumlarına yer verilmiştir. İlk bölümün son kısmında, bu dönemde İslami kesimin önemli iç süreçlerine örnek olarak Muhammed Abduh karşımıza çıkıyor. Abduh ve hocası Cemaladdin Afgani, Abduh'un akla verdiği önem, mezhepçiliğe eleştirisi, kadın konusundaki düşünceleri, ekonomi, sanat ve tasavvuf hakkındaki görüşleri belirtilmiş ve tüm bu görüşleriyle Abduh'un döneme ve İslami kesime olan etkisi açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

'1980'lerden Önce Türkiye Cumhuriyeti'nde Modernleşme ve İslam' adlı ikinci bölümde Taslaman, Cumhuriyetin ilk yıllarının yukarıdan-aşağıya değişimin en yoğun yaşandığı dönem olmasını sebepleriyle açıklıyor. Ancak 1946'da çok partili sisteme geçişle 'oyun gücü'nün ortaya çıktığını ve böylece çevrenin (aşağının) merkezde (yukarıda) kullandığı oylarla önemli değişiklikler yapabileceği bir dönemin başladığına dikkatleri çekiyor. Ayrıca çalışmada ekonomik yapıdaki değişimler ve sivil toplum kuruluşlarının merkezin kontrolüne etkileri ve merkez ve çevre arasında kadın konusu incelenmektedir. Bu arada Cumhuriyet'in en önemli ideolojik aygıtının eğitimsel ideolojik aygıt olduğu belirtiliyor ve bu olgu, Cumhuriyet döneminde (1923-1981) yılları arasında ilk ve ortaöğretimdeki sayısal gelişmelerle destekleniyor. Dinsel ideolojik aygıtlar olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, camiler, imam hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinin açılış sebepleri ve konumları tartışılıyor. Taslaman, bir ideolojik aygıt olarak medyayı ele alıyor ve devletin diğer ideolojik aygıtlarıyla ulaşamadığı bir kitleye ulaşma amacının iletişimsel ideolojik aygıt olduğunu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan radyo yayıncılığı örneğiyle pekiştiriyor. Sonrasında, dönemde kuvvetli bir etkisi olan ve doğrudan geniş bir kitleye nüfuz eden Nursi'nin geleneği muhafaza ederken gelenekte sebep olduğu değişim saptanmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümü olan ‘1980’lerden sonra Türkiye Cumhuriyeti’nde Aşağıdan-Yukarı Değişim’ adlı bölümde çevrenin gücünün yoğun bir şekilde artması ve merkezin gücünün azalması sebebiyle oluşan farklı siyasî, sosyal ve ekonomik yapılar inceleniyor. Taslaman, önemi artan kitle iletişim araşlarının, İslami kesim tarafından nasıl kullanıldığını, özellikle Gülen Cemaati’nin eğitim alanındaki faaliyetlerini, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın konumu ve hizmet alanlarını istatiki bilgilerle çok berrak bir şekilde tartışmıştır. Tüm bunlarla beraber yazar, geniş kadrosu ve imkanlarına karşılık, Diyanet’in ideolojik aygıt olarak öneminin azaldığını sebepleriyle belirtmiştir. Bu dönemin yönetici zihniyeti ele alındığında, merkezdeki ideoloji çeşitliliğinin ve bu bağlamda Kemalizm, Türk-İslam Sentezi, Neo-Liberalizm ve İslam’ın incelendiğini görüyoruz. Kamusal alandaki çeşitlenme, İslami kesimden kadınlar ve başörtüsü sorunu bu kısımda ele alınan diğer meselelerdir. Bu bölümde Taslaman, İslami kesimin iç süreçlerinde son örnek olarak, İslami kesimin kamusal alana çıkışı, küreselleşen kültüre nasıl tepki verileceği, kadınların geleneksel rollerinin sorgulanması gibi sosyoloji ve siyaset açısından önemli konularla ilgili fikirler ortaya atan Ankara Okulu’nu da incelemektedir.

Sonuç kısmında, bütün bölümlerde incelenen konular, çalışmanın ana hattını oluşturan başlıklar altında sırayla ve birbiriyle ilişkilendirilerek toparlanıyor. Ele alınan konular genel bir çerçeve içinde bir bütün olarak sunuluyor. Çalışmanın her bölümünde, İslam ve toplum açısından değişmez bir sorun olarak sürekli gündemde olan ve tartışılan bir konu durumundaki kadın meselesinin incelenmesi dikkati çeken önemli bir husustur.

Çalışmada, küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam’ı anlamak adına konunun dört başlık altında incelenmesi farklı bir bakış açısı kazandırmış. Özellikle süreçleri anlamada örneklemelere gidilmesi faydalı bir yaklaşım olmuş. Ancak çalışmada zikredilen örneklerin kısıtlı açıklamalardan ibaret kaldığı görülmektedir. Belki de zikredilen örnekler ve benzerlerinin daha müstakil olarak incelenmesi süreci anlamamız açısından daha yararlı olabilir. Bazı kısımlarda kullanılan tablolar, rakamsal bilgiler ve istatik veriler de çalışmaya zenginlik katmış.

Türkiye’deki dini dönüşümün evrelerini nedenleriyle beraber çeşitli açılardan inceleme ve anlama imkanı sağlayan, meseleyi sadece siyaset üzerinden değil, farklı mecralardan da ele alarak anlaşılmasına çalışan ve bu süreçte dair farklı çerçeveler çizen faydalı multidisipliner bir çalışma olarak bu kitap önem taşımaktadır.

Zeynep MAHİTAPOĐLU

